

Анатолій Іваницький

Лісецький С. Й. Історія української музики. Від ХІХ до першої чверті ХХ століття : навчальний посібник для студентів вищих музичних навчальних закладів / С. Й. Лісецький. — Київ, 2017.

У 2015 році побачив світ навчальний посібник «Історія української музики (від найдавніших часів до першої чверті ХІХ століття)» Степана Йосиповича Лісецького — доцента, кандидата мистецтвознавства, відомого українського дослідника-музикознавця. У 2017 році видано наступний його посібник із цієї самої навчальної дисципліни. Обидві праці опублікував Київський університет імені Бориса Грінченка. Рецензоване видання охоплює музично-творчі процеси України 1800—1925 років. Тут розглядається українська романтична музика в її поступовому розвитку. Зауважимо, що навчальним планом ВНЗ на вивчення цього матеріалу відведено 28 лекційних годин.

Автор поділив увесь музичний матеріал на три історичні етапи: ранній романтизм (1800—

1870), зрілий романтизм (1870—1900) і пізній романтизм (1900—1925). Таку внутрішню градацію процесу С. Лісецький пояснює суттєвими змінами, що відбувалися в окреслених ним часових періодах української музики. Чи є переконливою така періодизація? І чи правомірно відібрано саме той, а не інший музичний матеріал для детального вивчення?

У період раннього романтизму автор зосереджує увагу на нових явищах в українській музиці: зародження романтичного напрямку, дає йому характеристику, зупиняється на формуванні таких жанрів, як пісні-романси, камерно-інструментальна музика, лірико-романтична, побутова та комічна опери, хорова — духовна та світська — музика. У ранньому періоді романтизму, як стверджує С. Лісецький, були чималі труднощі, передусім професійні: відсутність достатньої кількості композиторів-професіоналів та виконавців (диригентів, скрипалів, піаністів та ін.), державних українських оперних театрів, симфонічних оркестрів, хорових капел, але на протиположності цьому формувалися хорові колективи при церквах, навчальних закладах, громадських товариствах на самодіяльній основі (М. Вербицький, П. Сокальський, М. Лисенко). Звичайно, робота Полтавського театру, де «народилася» фольк-опера «Наталка Полтавка» та інші твори, була надзвичайно важкою. Щоправда, маємо ряд українських співаків, як-то С. Гулак-Артемовський та інші, які працювали в Росії чи за кордоном, але це були швидше винятки.

У початковому розділі «Перший період романтизму в українській музиці (1800—1870). Нові віяння» автор виокремив важливі музичні процеси, творчість певних композиторів та поодинокі музичні явища. Якщо написання пісень-романсів багатьма композиторами й

любителями музики можна назвати музичним процесом, якщо камерно-інструментальну музику (О. Лизогуб, І. Лизогуб, М. Маркевич, Л. Ільєнко та ін.) можна умовно назвати процесом (або процесом, який переривається), то розвиток оперного жанру тільки започатковується, але й ці поодинокі явища («Наталка Полтавка» І. Котляревського, «Запорожець за Дунаєм» С. Гулака-Артемівського) стали міцною основою для розвитку оперного жанру в ХІХ ст.

У хоровому жанрі в Україні, починаючи з 1840-х років, формуються нові романтичні тенденції як у світській, так і в культовій музиці М. Вербицького, поодинокі твори П. Сокальського, Г. Гладкого з Полтави та ін. До цього додамо, що в симфонічній музиці було здійснено тільки перші спроби (маємо на увазі увертюри М. Вербицького, які композитор називав «симфоніями»). Відсутність достатньої кількості професійних кадрів не давала можливості постійно розвиватися музичному мистецтву. Отже, на нашу думку, розгляд автором таких тенденцій, процесів, окремих яскравих явищ у тому чи іншому жанрах є правильним.

«Формування української музичної національної класики в рамках другого періоду романтизму» — так С. Лісецький назвав другий розділ своєї праці, де акцентував творчість М. Лисенка та симфонії М. Калачевського і В. Сокальського. Автор посібника пояснює, що національною музичною класикою ми вважаємо твори М. Лисенка, які справді є художньо найдосконалішими, національно найяскравішими; його музика має широкий спектр образності (у тому числі героїчної та патріотичної). Зазначимо, що С. Лісецький залучив до посібника не всі твори М. Лисенка, а окремі з кантатно-хорового жанру, із солоспівів, з фортепіанної музики та оперу «Тарас Бульба». Доробок М. Лисенка — вершина української музики ХІХ ст. Тут ми бачимо прагнення автора зосередити увагу на головних, тенденційних явищах. І це, на нашу думку, є правильною позицією дослідника-педагога.

В останньому розділі «Творчість композиторів третього періоду романтизму. Розвиток національних класичних традицій в українській

музиці 1900—1925 рр.» С. Лісецький доводить, що, незважаючи на важкі суспільні умови, на те, що три композитори із чотирьох пішли з життя дуже рано, вони все ж таки сказали своє вагоме слово в українській музиці першої чверті ХХ ст. Ідеться про їхні досягнення в кантатно-хоровій музиці (К. Стеценко, М. Леонтович, С. Людкевич), романсовій (Я. Степовий, К. Стеценко), фортепіанній (С. Людкевич, Я. Степовий), оперній (М. Леонтович, К. Стеценко) та духовній (К. Стеценко, М. Леонтович).

У підсумку зауважимо: автор посібника з історії української музики наголошує, що епоха романтизму, зокрема її третій період — національна класика першої чверті ХХ ст., завершилася (винятком є творчість С. Людкевича, який дожив до 70-х років ХХ віку). З середини 1920-х років в українській музиці зародилися нові творчі напрями, які перебувають уже за межами окресленого періоду.

Зважаючи на відведений на вивчення української музики 1800—1925 років час (28 лекційних годин), ми вважаємо, що автор розподілив матеріал вдало, оскільки він керувався не потребою викласти в посібнику всю відому нам музику, а пішов за принципом тенденційності її розвитку загалом і певних жанрів зокрема. Важливо також те, що українська музика названого нами історичного відрізка повноцінно живе і в наш час: від «Наталки Полтавки» до «Тараса Бульби», від ноктюрнів для фортепіано О. Лизогуба до фортепіанних творів С. Людкевича, від кантати «Б'ють пороги» до кантати-симфонії «Кавказ», кантати «Вільній Україні», від Літургії М. Вербицького до Служби Божої М. Леонтовича тощо.

Навчальний посібник «Історія української музики (від ХІХ до першої чверті ХХ століття)» заслуговує позитивної оцінки, як з погляду змісту, методичного опрацювання, так і літературного редагування. Мова посібника доступна і зрозуміла для студентів. Тісний зв'язок вивчення української музики з романтичним напрямом, його характерними особливостями і виявлення головних тенденцій надає посібнику сучасних рис.